

№ 42 (251)
Лістапад 2008 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

- ☞ **Рэгіён:** юбілей Клімавічаў і вулкі Моталя – *стар. 2 і 3*
- ☞ **Загадкі:** Магільнянская бітва – *стар. 4*
- ☞ **Асяродак:** краязнаўцы бібліятэк Случчыны – *стар. 5*

На тым тыдні...

● **4 лістапада** ў галерэі Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў адбылася **прэзентацыя гістарычнага карнавала італьянскага горада Ліўрэя**. Падчас яе дэманстраваліся фотаздымкі, плакаты і строі знакамітай Апельсінавай бітвы – неад'емнай часткі свята.

Карнавал цягам ужо многіх стагоддзяў праходзіць у лютым. А прэзентацыя яго кожны год адбываецца ў розных еўрапейскіх сталіцах. Галоўнымі мэтамі з'яўляюцца ўмацаванне культурных і турыстычных абменаў паміж дзяржавамі, знаёмства з ідэямі і традыцыямі карнавала, а таксама – даць магчымасць наведаць знакамітую падзею. Пачатак традыцыі сягае ажно ў часы феадалізму. Цэнтральнае дзейства свята – Апельсінавая бітва – сімвалізуе змаганне простага народа супраць тыранаў. Багатыя феадалы два разы на год дарылі бедным людзям вялікія каструлі з фасоллю, але ў народзе гэты падарунак успрымаўся за абразу, таму бяднота раскідвала яе па вуліцы. З цягам часу сцэнарый свята змяніўся. А пасля Другой сусветнай вайны бітва атрымала правільны, што мае цяпер.

● Сябра рэдкалегіі нашай газеты, прыватны выдавец Віктар Хурсік выдаў ілюстраваную кнігу **«Часовая мінская газета» («Временная минская газета»)** пра знаходжанне на тэрыторыі Беларусі ў 1812 годзе войска Напалеона. У немалы том уключаныя 25 нумароў газеты (перакладзеныя з польскай мовы на беларускую), якая выходзіла і ў Мінску ў перыяд знаходжання ў горадзе часцей французскага войска. Дапамог у стварэнні кнігі былы дырэктар парыжскага Цэнтра напалеонаўскіх даследаванняў Фернан Бакур, які ў 2000 годзе падарыў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ксеракопіі ўсіх нумароў газеты.

● **6 лістапада** ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі адкрылася выстаўка **«П.І. Чайкоўскі. Выбраныя старонкі жыцця і творчасці»**. Яна пабудавана на рарытэтах, якія захоўваюцца ў Дзяржаўным ДOME-музеі П.І. Чайкоўскага ў г. Клін. Сярод экспанатаў – асабістыя рэчы кампазітара, кнігі і ноты з яго бібліятэкі, фрагменты рукапісаў, фотаздымкі, творы выяўленчага і дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва.

Асобнае месца на выстаўцы займаюць прадметы, непасрэдна звязаныя з яго творчай дзейнасцю, напрыклад, дырыжорская палачка, якой Чайкоўскі за некалькі дзён да смерці дырыжыраваў у Пецярбургу першым выкананнем Шостаі сімфоніі. Самастойны раздзел выстаўкі прысвечаны тэме «Музыка П.І. Чайкоўскага ў творчасці тэатральных мастакоў». Ён уключае ў сябе эскізы дэкарацый і касцюмаў да опер і балетаў П.І. Чайкоўскага, пастаўленых на сценах буйнейшых тэатраў Расіі ў розныя часы.

Не забывайце – ідзе падпіска

Ён прыйшоў у свет, каб уславіць яго...

На пачатку кастрычніка ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва адбыліся VI архіўныя чытанні, прысвечаныя 125-годдзю з дня нараджэння Вацлава Ластоўскага і Язэпа Лёсіка. Пачаліся яны аглядам выстаўкі, прысвечанай юбілярам, а таксама экскурсіям па экспазіцыях, прысвечаным 200-годдзю В. Дуніна-Марцінкевіча і 115-м угодкам П. Мядзёлкі.

На VI архіўных чытаннях выступілі з дакладамі вядомыя навукоўцы, пісьменнікі, архівісты, краязнаўцы: Ул. Конан, В. Скалабан, Г. Запартыка, А. Пашкевіч, В. Лебедзева, М. Казлоўскі ды іншыя.

Язэп Лёсік... І цяпер нямногі ведаюць, хто гэта такі.

Нарадзіўся ён 6 лістапада 1883 года ў Мікалаеўшчыне, што на Стаўбцоўшчыне. Сям'я была вялікая, ён быў дзесятым, познім дзіцем у сям'і Юрыя і Крысціны, якія на гэты час мелі ўжо ўнукаў, сярод якіх быў і Кастусь Міцкевіч (Якуб Колас).

Яшчэ ў маленстве праявілася прага Лёсіка да ведаў. Ён марыў стаць настаўнікам, як яго брат Антось, які аказаў вялікі ўплыў на фарманне яго характару. У сем гадоў ён паступіў у Мікалаеўшчынскае народнае вучылішча.

Пасля рашыў працягнуць вучобу далей. У 1897 годзе юнак прыязджаў у Нясвіж, але тут лёс пасылае яму першае выпрабаванне. Ён падае свае дакументы ў настаўніцкую семінарыю, якую закончыў яго брат Антось. Але не паступіў, яго «зрэзалі» на экзаменах, як успамінае брат, з-за яго «моцнага беларускага акцэнта».

Праз год ён паступае ў Маладзечанскую семінарыю, дзе правучыўся толькі адзін год. «Ён, – успамінаў Антось, – быў юнак свавольны, не паддаваўся суроваму семінарскаму рэжыму, часта рабіў «сутычкі» з настаўнікамі, з-за чаго стаўся за непажаданага выхаванца, то яго і звольнілі з другога класа без

права паступлення ў іншыя навуцальныя ўстановы. Гэтым ён вельмі ўсхваляваў бацькоў, яны не ведалі, што з ім рабіць, бо ад гаспадаркі зусім быў адарваны». Бацькі просяць дапамогі ў Антося, які ў Ноўгарадзе-Северскім працуе настаўнікам у гарадскім вучылішчы.

Паколькі лепшага прыдумаць не мог, то паехаў у 1900 годзе да брата ў Ноўгарад-Северскі, дзе на наступны навуцальны год паступае ў апошні клас мясцовага гарадскога вучылішча. У 1902 годзе здае экзамены на годнасць настаўніка народнай школы і хатняга настаўніка пачатковай школы. Вяртаецца на радзіму і тут першым месцам працы становіцца Бабруйская сельская гаспадарчая школа, дзе ў 1902–1903 гадах выкладае рускую мову, а праз год вяртаецца ў Ноўгарад-Северскі да брата, які хацеў яго падрыхтаваць да паступлення ў настаўніцкі інстытут у мястэчку Грамяч.

У Грамячы, зазначаў Антось Лёсік, Язэп хутка наблізіўся да народа, зрабіўся да яго вялікім аўтарытэтам і палкам увайшоў у грамадскае жыццё. Надыходзіў 1905 год. У Расіі сталі падывацца хвалі пратэстаў супраць царскага самадзяржаўя. Язэп, ужо будучы хлопцам 20 гадоў, вельмі захапіўся палітычнымі справамі і пачаў знаёміць з палітычнымі пытаннямі сялян. Сяляне збіраліся ў

школе, дзе Язэп чытаў ім газеты. Зразумела, што гэтыя зборышчы сталі вядомыя паліцыі.

І вось пасля таго, як 19 снежня 1905 года Язэп Лёсік на сялянскім сходзе зачытаў складзены ім заклік да месгачковых уладаў, у якім выказвалася патрабаванне склікання Устаноўчага сходу, выдзялення зямлі толькі тым, хто ў стане яе апрацоўваць уласнымі сіламі, зацвярджэння земскіх і паліцэйскіх начальнікаў, выбараў усіх службовых асобаў павета, яго арыштавалі і адправілі ў ноўгарад-северскую турму, дзе ён прасядзеў больш за год. На пачатку 1907 года павінен быў адбыць суд. Яго перавезлі ў горад Старадуб, аднак яму пашчасціла ўцячы з-пад варты.

Не маючы пашпарта і грошай, Язэп Лёсік тайна вяртаецца ў Ноўгарад-Северскі да брата Антося, каб абмеркаваць, што рабіць далей. Але ён аказаўся вельмі хутка і яму быў вынесены суровы прысуд – бестэрміновая высылка ў Сібір. Першыя сцежкі выгнання прывялі ў Іркуцкую губерню, у сяло Караткоўскае Мартынаўскай воласці Кірэнскага павета. У 1912–1914 гады ён жыў у высылку Мельнічны для палітзняволеных, дзе знаёміцца з Алесем Гаруном.

«Будучы ў ссылцы, – піша Антось Лёсік, – Язэп заняўся самаадукацыяй. З гэтай мэтай я высылаў яму падручнікі па розных прадметах. Значнай дапамогі на сваё існаванне ад мяне Язэп атрымаць не мог... таму ён здабываў сродкі... фізічна працаваў і толькі ў Бадайбо быў за пісца, а ў адной вёсцы арганізаваў школу, але паліцыя хутка яе зачыніла, бо ў ссылцы забаранялася працаваць паводле сваёй спецыяльнасці: настаўнік ці доктар маглі ўсё рабіць, толькі першы не вучыць, а другі – не лечыць».

(Заканчэнне на стар. 2)

«Каласавіны-2008»: працяг добрай традыцыі

На пачатку лістапада Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа, аддзел культуры Стаўбцоўскага райвыканкама, Дзіцячая бібліятэка № 2 Першамайскага раёна г. Мінска наладзілі ХХІV Рэспубліканскае свята «Каласавіны».

3 лістапада, у дзень нараджэння класіка, у вышэйназванай бібліятэцы адбылася адна з цэнтральных дзеяў – ХХІІІ Рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя. На гэты раз на тэму «Якуб Колас у літаратурна-творчым і грамадска-культурным асяроддзі». У ёй прынялі ўдзел навукоўцы-каласазнаўцы са шматлікіх мінскіх і абласных вышэйшых навучальных устаноў, а таксама дзяржаўныя і грамадскія дзеячы, пісьменнікі, госці з Украіны. Пасля дзённай працы ў дзвух секцыях, дзе былі цікавыя даклады і выступленні на розныя тэмы з Коласавага жыцця, удзельнікі свята пасля пабывалі ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі на ХХХV Міжна-

родным фестывалі мастацтваў «Беларуская музычная восень», а таксама на творчым вечары акцёра тэатра і кіно Алеся Кашперава, які прадставіў паэтычны монаспектакль «Красёны жыцця» паводле паэмы Якуба Коласа «Новая зямля» (аўтар інсцэніроўкі, рэжысёр-пастаноўшчык Галіна Дзягілева). Лейтматывам вечарыны гучалі радкі з паэмы:

*Дарогі, вечныя дарогі!
Знаць, вам спрадвеку самі богі,
Калі красёны жыцця ткалі,
І вашы лёсы вызначалі...*

4 лістапада ўдзельнікі «Каласавіны» пабывалі на Стаўбцоўшчыне на свяце «Слова пра Коласа», дзе прысутнічалі на адкрыцці выставы з фондаў Коласавага музея «Пакутнік за Дабро», прысвечанай 125-годдзю з дня нараджэння Язэпа Лёсіка, праслухалі літаратурную кампазіцыю ў выкананні дзіцячага паэтычнага тэатра «Ластаўкі Наднямоння» (Акінчыцы), аб'яднанна «Аўтограф» (Смольня), усклалі кветкі да помніка Якубу Коласу ў в. Мікалаеўшчына.

Генадзь Дойлід

Па метрыцы — 500

Сёлета жыхары Касцюковічаў зведалі і прадаўжаюць адчуваць вялікае ўзрушэнне: іхняму любімаму гораду — 500 гадоў. Яго ў 1508 годзе засведчыла Метрыка ВКЛ. Дык вось там былі названыя Касцюковічы як паселішча Лучыцкай воласці (пазней мястэчка ў Мсціслаўскім ваяводстве). У 1897-м сталі цэнтрам воласці, з 1938-га — горадам. Калі пабываць у Касцюковіцкім краязнаўчым музеі, то можна пабачыць больш за 9 тысяч экспанатаў і археалагічных знаходак нават з часоў III—I стст. да нашай эры, што сведчыць пра багатую флору і фауну гэтых мясцін, матэрыяльную культуру. Цікавая нумізматычная калекцыя XVII—XX стст., старадрукаў (мінеі — царкоўныя кнігі з тэкстам набажэнстваў на кожны дзень месяца).

...З прыгараднага цягніка крочу да суседзьяў на касцюковіцкую святочную ўрачыстаць. На вуліцы імя знакамітага ўраджэнца Касцюковіцкага раёна народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова радасна бачу шылдачкі з яго прозвішчам. Успамінаецца ягонае і глыбока касцюковіцка-саматэвіцкае, і ў той жа час сусветнае:

*Я хаце абавязаны прапіскаю —
Калыскаю, падвешанай
пад столь,
Я маці абавязан кожнай
рыскаю,
Драўлянай лыжкаю,
глінянай міскаю —
Усім, чым працы абавязан стол.*

Не лішне нагадаць, што з касцюковіцкай зямлэй цесна звязана жыццё і творчасць народнага пісьменніка Беларусі Івана Чыгрынава, Аляксея Русецкага, Васіля Хомчанкі і нават у многіх выпадках і Аляксандра Фадзеева ды Аляксандра Твардоўскага.

Нязбочваючы, трапляю на цэнтральную гарадскую плошчу. На ёй, насупраць райвыканкама, хоць было яшчэ ранавата, пачаў ужо збірацца святочна апрануты люд. Затым пачалося прадстаўленне — перад гледачамі пракрачылі пера-

каў і інш.). Які заведзена, гучалі музыка і песні.

Горад-юбіляр віталі і віншавалі кіраўнік вобласці Б. Батура, намеснік міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь А. Слабадчук, старшыня Касцюковіцкага райвыканкама. А таксама і госці — з Масквы, з нямецкай дабрачыннай гуманітарнай суполкі «Кола сяброў», з якой тут супрацоўнічаюць вось ужо 18 гадоў. Было і нямала дасланных віншаванняў ад розных міністэрстваў і іншых устаноў, у прыватнасці, ад ААБ «Беларусбанк», які дапамог райбаль-

ніцы дабрачыннай падтрымкай у суме 110 мільёнаў рублёў. Свята прадоўжылася выступленнем калектываў мастацкай самадзейнасці і мясцовых паэтаў, падвядзеннем вынікаў раней аб'яўленага конкурсу па стварэнні гімна горада.

Да позняга вечара доўжылася святакванне. Прыемна, што яно было мірнае і ладнае, узніслае, дзеля чаго пастараліся не толькі супрацоўнікі раённых аддзелаў культуры і адукацыі, але і служачыя спажывецкага таварыства і правапрадзку.

Іван ЛАПО,
журналіст, г. Клімавічы

Г. Бржасоўскі, «Мае сучаснікі» (фрагмент)

Ён прыйшоў у свет, каб уславіць яго...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

А вось як абмалываў жыццё паліткатаржан сам Лёсік у допісе «Сібір, г. Кірэньск Іркуцкай губ.» («Наша Ніва»): «... кожны спадзяваўся паблізу зарабіць кавалак хлеба. У сапраўдцы, таму, хто ведаў якое майстэрства, пашанцавала знайсці заробтак, але гэдкіх надта мала, рэшта, паабіваўшы парогі, стрэлася тварам са твар з магутным голадам. Калі дзе трапіцца, ідуць за хлеб у парабкі, згаджаюцца на ўсялякую работу, абы не памерці з голаду. Ёсць многа гэдкіх, што не маюць ува што ані абуцца, ані апрануцца. На дварэ сібірская сцюжа, а тут не дзіва спаткаць на вуліцы «палітыка» ў адным кулёчку. Іншыя праз колькі гадоў не бачылі гарачай стравы, жывяцца адным хлебам, ды і то, калі з дому прышлюць рубельчык ці два; а як не, то на колькі дзён святым духам сядзяць. І гібеюць людзі бясконца, гінучь марна, як мухі ўвосень. Той занядужае ад холаду і голаду ды памрэ, а той не вытрывае, ды сам звяздзе сябе са свету. З таго ліку таварышаў, з якімі я прыйшоў гэтакім парадкам, страцілася ўжо 9 чалавек. Дык, каб вы ведалі, мае землякі, якія гэта ўсе людзі маладыя, пісьменныя...».

Менавіта Гарун убачыў у Лёсіку адукаванага чалавека і параіў яму падтрымліваць сувязі з газетай «Наша Ніва», якая станаўлася сапраўдным культурным асяродкам. У «Нашай Ніве» за 19 ліпеня 1912 года быў змешчаны першы відомы нам твор Язэпа — апавяданне «Рабы Міхася Крэчка, што быў за судзю», апублікаванае пад псеўданімам М. Кепскі, а 26 ліпеня з'явіўся яго пераказ грэчаскай казкі «Геркулесі селянін», падпісаны сапраўдным імем і прозвішчам. У 1914 годзе зноў у газеце з'явіўся яго вершы і апавяданне «Першынка». Працу над творам «Апавяданне без назвы», якое друкавалася ў 1917–1919 гадах, паколькі «Наша Ніва» была закрытая.

Вызваленне амаль з сямігадовайсылкі для Язэпа Лёсіка прынесла Лютаўская рэвалюцыя 1917 года. Ён вяртаецца на радзіму. Спыніўся ў Мінску на вуліцы Мала-Георгіеўскай, 12, у доме Змітрака Бядулі (зараз гэта вуліца Рабкораўская, дзе месціцца «Беларуская хатка» — філіял музея Максіма Багдановіча).

У Мінску Лёсік акупаецца ў бурлівае жыццё. Становіцца членам секцыі Беларускай Сацыялістычнай Грамады, далучаецца да дзейнасці Беларускага Нацыянальнага камітэта, выдае з канца мая 1917 года газету «Вольная Беларусь», якая праіснавала паўтара гады. Рэвалюцыйны 1917 год дадаў у творчую скарбонку Лёсіка яшчэ дзве кнігі: «Аўтаномія Беларусі», а таксама напісаны ў сааўтарстве са сваім пляменнікам М. Міцкевічам невялікі зборнік абразкоў «Як Мікіта бараніў сваіх». Ён становіцца таксама ініцыятарам заснавання беларускіх настаўніцкіх курсаў у Мінску, абраны ў склад Выканаўчага камітэта Цэнтральнай Рады беларускіх арганізацый. У ліпені сябры вылучаюць яго кандыдатам у Мінскую гарадскую Думу, а неўзабаве і кандыдатам на выбарах ва Устаноўчы Сойм Міншчыны. Удзельнічае ў рабоце 1-й сесіі Цэнтральнай Рады беларускіх арганізацый, а ў кастрычніку ўвайшоў у Вялікую Беларускаю Раду, утвораную на 2-м з'ездзе ЦРБА шляхам рэарганізацыі апошняй. Напрыканцы 1917 года Я. Лёсік прымае актыўны ўдзел у рабоце Беларускага навуковага з'езда і Усебеларускага кангрэса.

І ён знайшоў час на вялікае каханне да Ванды Лявіцкай, дачкі беларускага пісьменніка Ядвігіна Ш., і ўжо восенню становіцца яго зяцем. Ядвігін Ш. беражэ Язэпа, як роднага сына.

Жыццё працягвалася. Ён быў у яго віхуры. Пасля выгнання з Беларусі палкаў (ліпень 1920 года) нацыянальныя кіраўнікі рэспублікі разліцеліся па ўсім свеце, ратуючыся ад праслед-

вання бальшавікоў. Язэп Лёсік адным з першых заявіў аб прызнанні савецкай улады. Сканцэнтраванна сваю кіпучую энергію і здольнасці на навуковую, культурна-асветніцкую і літаратурна-дзейнасці. І ў кожнай з іх дасягнуў вялікіх поспехаў, багатых і так патрэбных нашаму народу набыткаў.

З 1921 года ён выкладае беларускую мову ў Белдзяржуніверсітэце і дзевяцімесячных беларускіх лектарскіх курсах. У 1992 годзе Язэпа Лёсіка выбіраюць правадзейным членам Інстытута беларускай культуры, ён удзельнічае ў рабоце Тэрміналагічнай камісіі, працуе ў Белпедтэхнікуме. У 1926 годзе прымае актыўны ўдзел у рабоце Акадэмічнай канферэнцыі па рэфарме беларускага правапісу і азбукі. Праз два гады пастановай СНК БССР Язэп Лёсік быў зацверджаны акадэмікам Беларускай Акадэміі навук, прызначаецца дырэктарам Інстытута навуковай мовы.

На працягу 1921–1927 гадоў былі выдадзены яго «Беларускі правапіс», «Школьная граматыка беларускай мовы», «Фанетыка», «Марфалогія», «Практычная граматыка беларускай мовы», «Наша крыніца» (кніга для чытання), «Пачатковая граматыка беларускай мовы». Дапаможнікі па граматыцы карысталіся асаблівай папулярнасцю, вельмі хутка распрадаліся.

Яго ведалі многія на Беларусі, але брату Антону ён напісаў, што жыць, «як мыш пад мятлюю». Гэтай беларускай прыказкай ён даў зразумець, у якіх умовах яму прыходзіцца жыць і працаваць.

Летам 1930 года Язэп Лёсік паехаў на Каўказ падлячыцца, але там яго арыштавалі. Гэта быў чацвёрты па ліку арышт. На гэты раз яму трэба было выехаць у ссылку на пяць гадоў у горад Камышын Валгаградскай вобласці. Працы там не было і ён пераехаў у горад Нікалаеўск, дзе выкладаў у педтэхнікуме рускую мову. Праз тры гады далі амністыю, але прыехаць у Беларусь было нельга. Ён пераязджае на Браншчыну, каб быць бліжэй да радзімы.

Летам 1936 года прыйшлося ехаць у Саратаўскую вобласць. Ён працаваў зноў настаўнікам, але праз год яму адмовілі ў працы, каб яшчэ раз нагадаць, што пра яго «не забыліся». Язэп нічога і нікога не баяўся. Ён сумаваў па родных палатках, сасновых лясах, зялёных гаях, па васільках і рамонках — па тым, чым быў так замілаваны.

У тэя часы была ягоўшчына, калі арыштоўвалі вельмі многіх. У 1938 годзе Язэп Лёсік быў зноў арыштаваны і пасаджаны ў Саратаўскую турму. Ніхто не думаў, што пройдзе два гады і Лёсіка не стане. Жонка атрымала паведамленне, што ён памёр ад сухотаў у саратаўскай турме № 2.

Загадка яго смерці крыху высветлілася, калі аддалі тое-сёе з яго адзення. У тым ліку вярнулі і гнілы абутак. Калі і рэмень мог згніць, то Язэп сядзеў, канечне, у мокрай камеры, каб хутчэй пакінуў гэты свет. Магчыма, і вярнулася яго старая хвароба, дапамогі не было, гэта давяло да смерці. А можа, што і іншае? Далёка паміраў Лёсік ад сваёй любай жонкі, Радзімы. Усё таямнічае ў яго смерці, нават магілы няма, як ні хацелі пра яго даведацца жонка і дзеці.

Імя і справы выдатнага беларускага дзеяча былі поўнасьцю рэабілітаваны толькі ў чэрвені 1988 года. У маі 1990-га яго аднавілі ў званні акадэміка Акадэміі навук Беларусі. У 1994 годзе ў Мікалаеўшчыне былой вуліцы Камсамольскай надалі імя вядомага мовазнаўцы і пісьменніка Язэпа Лёсіка, назвалі яго імем вуліцы і ў Стоўбцах.

Барыс БРАЦУК

Фота прадастаўлена Беларускай дзяржаўнай архівам-музеем літаратуры і мастацтва

Разам з Ганнай Сцяпанаўнай Палто, старшынёй аб'яднання «Спадчына», што дзейнічае пры школьным гістарычным музеі Мотальскай сярэдняй агульнаадукацыйнай школы, пройдземся па старых вуліцах Моталю. Гэта для чалавека несвядомага вуліца як вуліца, хата як хата, а для сяброў аб'яднання кожны куточак роднага мястэчка дычае гісторыяй...

Наша экскурсія пачынаецца з «Пляца каралевы Боны» (сённяшняй плошчы імя Леніна). Так называлася яна да 1939 года ў гонар Боны Сфорцы, каралевы польскай і вялікай княгіні літоўскай, другой жонкі караля Польшчы і Вялікага княства Літоўскага Жыгімонта I Старога.

Каралева наведала Моталь у сярэдзіне XVI стагоддзя. У маленстве мы, дзеці, з цікавасцю слухалі казкі пра нашу каралеву і капаючыся ў пяску, марылі знайсці пацеркі, якія, магчыма, згубіла, гуляючы па старажытных вуліцах Моталю, Бона, – расказвае Ганна Сцяпанаўна. – Вёска спадабалася каралеве. Спадабаліся і добразычлівыя, шчырыя людзі, што жылі ў такім прыгожым месцы на беразе ракі Ясельды. Неўзабаве яна прывозіць у вёску майстроў – рамеснікаў з далёкай Італіі, адкуль сама была родам. І, магчыма, іх прозвішчы засталіся ў іх прапраўнуках: Шыкалай, Кульбеда, Палто, Кузюр... Акрамя таго, дзякуючы каралеве Моталь атрымае магдэбургскае права, паводле якога мястэчка адносіцца да ліку паселішчаў з гарадскім самакіраваннем і ўласнай сістэмай юрыдычных нормаў, якія рэгулююць саслоўны стан жыхароў. Развіваецца прамысловасць і гандаль. Сувязь з іншымі гарадамі адлюстравана ў былых назвах вуліц: Берасцейская, Мінская, Пінская.

Пры ўзыходжанні на прас-тол новага караля, маталяне павінны былі ехаць у Варшаву за пацвярдзеннем сваіх правоў. Існуе такое паданне. Дэпутатам ад Моталю быў абраны мешчанін па прозвішчы Понэдылэц. Атрымаўшы грамаду, стаў ён нетаропка збірацца ў дарогу. У гэты ж дзень да караля звяртаецца заслужаны воін Лукашык і просіць падарыць яму які-небудзь маёнтак. Каралю шкада было аддаць нешта сваё і ён успомніў пра Моталь: «Я толькі што падпісаў грамаду на вольнасць Моталю. Калі ты дагоніш Понэдыльца і забя-рэш яе – Моталь будзе тваім».

Адзін служка расказаў пра гэта Понэдыльцу і той балотамі стаў дабірацца дадому. Толькі паспела жонка схаваць грамаду ў намітку, як наехалі палякі і забілі Понэдыльца, дапытваючыся, дзе грамата. У маталян былі граматы аб пацвярдзенні іх правоў ад сямі польскіх каралёў. У даваенны час у бурмістра быў важны дакумент на пергаменце, які яму

ны на бераг Ясельды. А на яго месцы пабудавана кавярня «Моталь».

Калі мы з плошчы каралевы Боны завернем у завулак, дык якраз і выйдзем да гэтага высокага старога дома. Побач, ад самай ракі да плошчы, былі царкоўныя землі. Некаторым дамам тут больш за сто гадоў. У гэтым месцы жыў яшчэ адзін паважаны чалавек – Георгій Раздзялоўскі, айцец Георгій, які ў даваенны і ваенны час унёс немалы ўклад у духоўнае выхаванне маталян і ўсяго свайго прыхода.

Прайшоўшы па вуліцы Набярэжнай, зноў вяртаемся на пляц каралевы Боны і падыходзім да Праабражэнскай

Вуліцамі старога Моталю

Турыстычныя маршруты

«По внешнему виду, по некоторым характерным особенностям своего быта мотольяне резко отличаются от своих соседей. В то время, как другие находились под игом крепостного права и сейчас носят его следы, мотольяне сохранили светлый ум, независимую волю, смелость в отношениях и весёлый добродушный характер. Мотольяне – народ здоровый и сильный. Они высокие ростом, телосложением крепкие и лицом красивые...»

(З запісак члена Імператарскага Рускага геаграфічнага таварыства Марыі Саковіч)

было даручана берагчы. Пергамент перадаваўся з рук у рукі па чарзе на захаванне давераным асобам. Але дакумент, на жаль, згарэў падчас пажару ў вёсцы ў 1943 годзе.

На месцы сённяшняй кавярні «Моталь» стаяў калісь у XIX стагоддзі прыгожы высокі дом Ашэра і Рахелі-Леі Вейцманаў, у якім нарадзіўся ў 1874 годзе і жыў да 11-гадовага ўзросту першы прэзідэнт Ізраіля Хаім Вейцман. Бацька Хаіма займаўся нарыхтоўкай і продажам лесу, карміў і даваў адукацыю свайму немалому сямейству. Дзяцей было 12. Пачатковую адукацыю Хаім атрымаў у хедэры, а затым вучыўся ў Пінскай гімназіі і Берлінскім універсітэце. З узнікненнем краіны Ізраіль, з 1948-га па 1952 гады, быў яе першым прэзідэнтам. Пасля вайны ў адной палове будынку знаходзілася бухгалтэрыя дзіцячага дома, а ў другой – кватэры настаўнікаў. Затым дом быў перанесе-

Мотальскі вятрак

царквы. Гэты помнік архітэктуры псеўдарускага стылю пабудаваны ў 1877 годзе. Да 1863 года тут стаяла драўляная уніяцкая царква, якая згарэла ў час вялікага пажару, што ахапіў Моталь і знішчыў амаль палову яго забудовы. На царкве 3 званы. Самы вялікі ваżyць больш тону. А яго звон разносіцца на 15 кіламетраў. Ён застаўся ў спадчыну ад Барыса-Глебскай царквы, што стаяла па вуліцы Брэсцкай (цяпер Варашылава) і згарэла ў гады апошняй вайны. На звоне надпіс: «Імя звона – Мікалай». Дарэчы, існуе паданне, што ў часы Пятра I звон, яшчэ большы і гучнейшы, маталяне хацелі схаваць ад царскай улады, каб не пераплавілі. На некалькіх лод-

Музей народнай творчасці

ках павезлі па рацэ ў бок вёскі Тышкавічы. Ад цяжару драўляныя лодкі перакуліліся і звон упаў у самае топкае месца, дзе рака злучалася з возерам Скупым. Гэтае ўрочышча і цяпер завецца Звонінскае. Яно зацягнулася ілам і ўжо не скажаш, што тут колісь плавалі лодкамі. А старажытны звон, магчыма, і зараз знаходзіцца пад тоўшчай зямлі.

Абышоўшы царкву, пройдзем па Тураблю (так называўся гэты ўчастак вёскі) і выйдзем да

валіся ў гэтым доме, сябры аб'яднання сабралі немалы матэрыял і размясцілі ў сваім школьным гістарычным музеі. Менавіта ў гэтым будынку мясцовымі падпольшчыкамі быў узарваны нямецкі камендант. Сам жа будынак узведзены з блокаў, якія да вайны выпускала мясцовае прадпрыемства.

А на месцы сённяшняга паштовага аддзялення стаяла синагога. Можна лічыць, што першыя яўрэі пасяліліся тут у сярэдзіне XVI стагоддзя, калі мястэчка было даравана права на самакіраванне. Шырокае развіццё атрымалі рамёствы і гандаль – у вёсцы існавала да 50 відаў рамёстваў.

У файлавых папках сабраны выпіскі з летапісаў. Моталь апісваецца так: «На Пінскай улице (вул. Леніна) дома мещанские, построены из разного дерева. Всё богато и хорошо построено. Шляхетских двориков 3, а еврейских, с балконами на крышах, – 7 имеется...»

Мястэчка расце і развіваецца. Па інвентарным вопісе Моталю за 1788 год у ім налічвалася 617 душ. Цэнтр Мотальскай воласці. А праз сто гадоў у Моталі пражывае ўжо 2249 чалавек.

Можна яшчэ прагуляцца па вуліцы «Заглоба» (Савецкая), Вэлашкют (17 Верасня), Казацкай (Кірава), Дузюровай (Калініна), Вішнявецкай і выйсці зноў на Брэсцкую. Прысесці на лаўку пад стогадовай ліпай, адпачыць, альбо падыйсці і пазнаёміцца з амаль стапяцідзесяцігадовым дубам, што пасадзіў у сябе пад хатай адзін з нашых прашчуроў.

Усе гэтыя вуліцы вядуць нас у гісторыю нашай вёскі, нашага роднага мястэчка. Трэба толькі яе «пагартачка», як робяць гэта сябры аб'яднання «Спадчына».

*Ала КАТКАВЕЦ,
в. Моталь Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці*

План стаянкі Моталь

музея народнай творчасці і ветранаго млына. Месца для музея выбрана невыпадкова. Ён прымыкае да пляца каралевы Боны. Пабудаваны ў 1995 годзе. І на працягу ўсяго гэтага часу працуе тут улюбёны ў сваю справу творчы калектыў пад кіраўніцтвам Вольгі Рыгораўны Мацукевіч. Побач стаіць яшчэ адзін маленькі музей – вятрак. У хуткім часе ў ім адкрыецца новая цікавая экспазіцыя. Вятракоў у даваенным Моталі было каля дзесяці.

Насупраць музея знаходзіцца стары будынак. Калісьці тут быў дзіцячы садок, а ў 1930-я гады працавала «Млячарня», дзе выраблялася масла, сыр, смятана і казеін на экспарт. Побач – двухпавярховы стары будынак дзіцячай школы мастацтваў. Аб падзеях ваенных гадоў, якія адбы-

Праабражэнская царква (1888 г.)

І яе папярэдніца – макет уніяцкай царквы

Аб гэтай падзеі гісторыкі гавораць вельмі скупа і асцярожна. Вельмі ўжо мала звестак пра яе, а тыя, што ёсць, лічацца паўлегендарнымі. Так, нарыс, змешчаны ў энцыклапедыі «Вялікае княства Літоўскае» ў том 2 на старонцы 254 дае не столькі адказаў, колькі пытанняў.

Год бітвы, 1284-ы, выклікае сумненне, таму і гісторыкі называюць розныя лічбы – то 1240 год, то і 1235-ы. Але давайце гэта пытанне адкладзем на пэўны час і звернемся да зместу летапісаў. Там гаворыцца, што паўднёварускі князі Святаслаў Кіеўскі, Леў Уладзімірскі і Дзмітры Друцкі пайшлі паходам на князя Рынгалда, «хоча... знову Литву под ярмо першое... привести». Бітву лічаць паўлегендарнай таму, што гэтыя князі больш у летапісах нідзе не сустракаюцца. Так, гэта шчыра праўда. Але прыгадваем, што гэтыя летапісы пісаліся не адразу, а праз трыста з лішнім гадоў на аснове нейкіх летапісных крыніц, што не дайшлі да нашага часу. І згадаем, што летапісцы даволі часта выкарыстоўвалі назву не «князі», а «княжаты». Тая ж энцыклапедыя ВКЛ на гэта адказвае так: «Княжаты – нашчадкі ўдзельных князёў». Дык пашукаем гэтых нашчадкаў. І пачнём з Льва. Перагледзеўшы радаводны ўсіх старажытных княжацкіх родаў, знаходзім адзінага на ўсю Русь князя з радкім для таго часу імем – Леў. Гэта сын Данілы Галіцкага, гадамі жыцця якога лічацца 1230–1301. Але княжатаў ён быў толькі да 1264 года, калі памёр яго бацька Даніла. Дарэчы, маляды Леў быў намеснікам бацькі ва... Уладзіміры, што на Валыні. Таму ён і называўся Леў Уладзімірскі.

Працягнем наш пошук, звернемся да Святаслава Кіеўскага і ўбачым, што на кіеўскім стане сядзіць князь Уладзімір Рурыкавіч, а не Святаслаў. Але заглянем у Сінадальны летапіс. Там гаворыцца, што ў 1232 годзе на Смаленскае княства сеў Полацкі князь Святаслаў. А ўжо ў 1238 годзе прыводзіць у належны стан справы княства Смаленскага князь Яраслаў Усеваладавіч з Вялікага Ноўгарада. Гэта азначала, што князь Святаслаў альбо памёр, альбо яго выгналі. Болей у летапісах ён нідзе не згадваецца. Дасведчаныя чытачы могуць запярэчыць у адказ: ці мала гэтых Святаславаў соўгалася з аднаго княжацкага стала на другі. Але што цікава, гэты Святаслаў быў сынам Мсціслава Раманавіча, які да пагібелі ў бітве на рацэ Калцы ў 1223 годзе княжыў у... Кіеве. А таму, нягледзячы на наяўнасць у Кіеве другога князя, Святаслаў меў права лічыць сябе нашчадкам кіеўскага князя. Гэтак жа лічылі і летапісцы, таму і называлі яго Святаславам

Кіеўскім. Тады час бітвы трэба ўціснуць паміж 1232 і 1238 гадамі, калі абодва княжаты маглі дзейнічаць сумесна.

Але там быў яшчэ адзін княжата – Дзмітры Друцкі. На той час Друцкае княства

вагародку пад славянскім імем Ізяслаў. Некаторыя гісторыкі лічаць гадамі яго княжання 1204–1239.

А цяпер паспрабуем зразумець, з якой нагоды магла адбыцца гэтая бітва. Давайце разбяромся ў палітычным раскладзе 1232–1238 гадоў.

У гэты час самымі моцнымі на Русі былі Уладзіміра-Суздальскае і Галіцка-Валынскае княствы. Але з прыходам да ўлады князя Міхаіла рэзка ўзнялося Чарнігаўска-Северскае

Магільнянская бітва

не мела магчымасці адыгрываць нейкую значную ролю з-за сваёй слабасці і знаходзілася пад уладай альбо Полацка, альбо Смаленска. Таму Дзмітры

.....
Для пачатку ён прагнаў з Кіева князя Уладзіміра Рурыкавіча, а затым у жорсткай бітве разбіў войска Данілы Галіцкага

.....
Друцкі мог быць унукам Барыса Друцкага і сынам Васіля альбо Вячкі з Кукейна. І не болей. Але ж як васал ён павінен быў ісці на вайну па загадзе свайго сюзерэна. Нам жа дастаткова і першых двух княжат.

Што датычыцца Рынгалда, то хутчэй за ўсё ён уладарыў у Но-

княства. Гэты князь па дыпламатычным і палкаводным таленце нічым не саступаў магутнаму Данілу Галіцкаму. Ён ніколі не збаяўся магутнай палітычнай кааліцыі Галіч–Кіеў–Смаленск. Для пачатку ён прагнаў з Кіева князя Уладзіміра Рурыкавіча, а затым у жорсткай бітве разбіў войска Данілы Галіцкага. Разгром быў такі страшэнны, што Даніла вымушаны быў пакінуць Галіч і закрыцца ва Уладзіміры. А Міхаіл Чарнігаўскі ў Галічы пасадзіў намеснікам свайго сына Расціслава. Ад магутнага Галіцка-Валынскага княства адна Валынь толькі і засталася. Тым часам Уладзімір Рурыкавіч прывёў пад Кіеў вялізнае палавецкае войска, але ўзяць Кіеў не здолеў.

Адчуўшы слабасць Данілы, акрыялі суседзі. На Захадзе, за Карпатамі, – варожая Венгрыя. Крыху паўночней – Конрад Мазавецкі. На поўначы – неспакойныя Літва ды яцвягі, а з імі Новагародская зямля.

Паводле летапісаў, каб неяк адвесці ад сябе небяспеку, Даніла пасылае «Літву Миндовга и Изяслава Новгородского» на Мазовію. Гэта быў 1235 год. Але што

ў гэтым запісе насцярожвае – гэта поўнае замоўчванне далейшых паводзін новагародскага і літоўскага князёў: ці пайшлі яны на Мазовію, ці не. А калі пайшлі, то які быў вынік паходу: хто перамог, які здабытак быў у пераможцаў? Аб гэтым летапісы маўчаць.

І не дарма. Бо Конрад Мазавецкі быў моцным супернікам, прычым яго падтрымлівалі нямецкія рыцары. А калі дадаць, што на той час ён быў лаяльны да літоўцаў і новагародцаў, то найбольш верагодна, што яны ў сваю чаргу «паслалі» самога Данілу. Раз'юшаны Даніла ў такім выпадку абавязкова паслаў бы войска на няскорных, каб крывёю змыць абразу.

Кінуць Валынь, сваю апошнюю апору, ён не мог. Тады ён стаў тэрмінова ствараць кааліцыю. Быў запрошаны смаленскі князь Святаслаў, невялікую дружыну на чале з сынам Львом направиў ад сябе. Але асноўнай сілай былі полаўцы, якія бадзляліся пад сценамі Кіева.

І бітва адбылася каля Магільня не таму, што там «Нёман мае шырокую абалонь і мелкае дно, спрыяльныя для пераправы войска». На той час рэчышча Нёмана знаходзілася ў іншым месцы і быў ён тады даволі глыбокі. Рака змяніла сваё рэчышча дзесь у пачатку XVII стагоддзя. Гэта па-першае. А па-другое, з-за таго, што тэрыторыя нашай Беларусі была бадай што суцэльны лес ды непраходныя балоты, то ўсе войны адбываліся

цы, дзе ўпадае Случ. Такое меркаванне ўзнікла таму, што ў такім выпадку на іх шляху сустраўся багаты Случк. І ў любым выпадку іх дарога ішла праз Уздзенскі волак і далей уніз па Нёмане, дзе іх і сустралі ля Магільня. Напэўна, разведка ў Рынгалда працавала выдатна, бо сустралі саюзнікаў добра. Летапісцы дакладна прыводзяць страты праціўнікаў. Загінула сорак тысяч полаўцаў і рускіх, узята ў палон тысяча татар і двесце рускіх. З рускімі князямі ўцякло толькі 150 рускіх і невялікая колькасць татар. З боку Рынгалда толькі 700 забітых і дзвесце параненых.

Калі вывучаеш летапіс, то здзіўляешся: чаму такія неаднолькавыя страты, біліся ж цэлы дзень да вечара. А калі так, то сілы былі роўныя. Так, але не зусім.

Летапісы данеслі да нас словы, якія гаварыў Даніла Галіцкі сваім ваярам: «Наша сіла – у чыстым полі, сіла Літвы – у цясніне». Тут, да-

.....
«Наша сіла – у чыстым полі, сіла Літвы – у цясніне»

.....
рэчы, можна прывесці прыклад, калі ў даўні час 400 ваяроў на чале з царом Леанідам у Фермапільскай цясніне доўгі час стрымлівалі стотысячнае персідскае войска. Такой цяснінай у нашым выпадку сталі высокія берагі Нёмана, якія зараслі густым лесам і хмызняком. Калі войска саюзнікаў уцягнулася ў загадкае выбраннае месца, літоўскае войска перакрыла хады назад і наперад. І тут, у пастцы, пачалася бойня. Таму і вынік такі. Пры разглядзе на месцы найбольш выгадным для бою з'яўляецца рэчышча Нёмана паміж Матэцкімі і Луніна. Тут Нёман робіць вялікі паўкруг, у якім Рынгалду было добра маневраваць войскамі. Гэтае месца амаль што побач з Магільня.

А што датычыцца таго, што ў летапісах полаўцаў назвалі татарамі, то ў гэтым ёсць свой адказ. Татары два гады змагаліся з полаўцамі і перамаглі. Урэшце полаўцы прынялі не толькі побыт і звычаі, але і само найменне – татары. Яны і сталі той разбуральнай і бязлітаснай сілай, якой Залатая Арда трымала знясіленую Русь.

Датай бітвы трэба лічыць, зразумела, 1235 год. Татары напалі на Русь у 1236 годзе, у 1237–1238-м яны змагаліся з полаўцамі. Таму ні тыя, ні другія не маглі прыйсці каму-небудзь на дапамогу. А ў 1238-м і далей ужо не было князя Святаслава.

Даніла Галіцкі

толькі ў зімні час, калі па замерзлых рэчышчах маглі ісці вялікія войскі.

А адбылася бітва каля Магільня хутчэй за ўсё па іншых прычынах. Разыкаваць сваім невялічкім войскам Даніла не стаў, а паслаў яго на сустрэчу з саюзнікамі. Полаўцы сустраліся са смаленскім і друцкім войскамі там, дзе Прыпяць упадае ў Днепр. Затым усе разам сустраліся там, дзе Пціч упадае ў Прыпяць, а хутчэй за ўсё, у тым мес-

Конрад Мазавецкі

Пачатак XXI ст.: Нёман на Уздзеншчыне

І хто ведае, калі б не загінулі гэтыя сорак тысяч у Магільнянскай бітве, можа б, і не здолелі татары перамагчы полаўцаў. І тады б гісторыя рускіх зямель магла б быць іншай. У 2010 годзе Магільнянскай бітве споўніцца 775 гадоў. Адна з вялікіх бітваў старажытнасці – гонар нашага народа. На жаль, аб гэтым мала хто ведае, і на месцы бітвы няма ніякага знаку.

Дзмітрый ВІНАГРАДАЎ, пісьменнік, г. Узда

Любоў да Радзімы трэба прывіваць з маленства, бо пасля будзе ўжо позна. І супрацоўнікі Слуцкай гарадской дзіцячай бібліятэкі добра разумеюць гэта.

Адзначыў Слуцк сваё 890-годдзе, праз няпоўных восем гадоў настане яго 900-ты юбілей.

У сваім допісе я засяроджу ўвагу на рэалізацыі першага этапу праекта «Светлы горад майго дзяцінства», які будзе доўжыцца па 2009 год і разлічаны на вучняў 1–4 класаў. Пры правядзенні краязнаўча-інфармацыйных мерапрыемстваў для маленькіх мы ўлічваем узроставыя асаблівасці дзяцей, спецыфіку засваення імі інфармацыі. Таму пры апавядзе пра нейкія гістарычныя падзеі адбываецца непазбежнае яго спрошчванне, якое, аднак, не парушае дакладнасці. Сярод метадаў інфармавання мы аддаём перавагу гульніваму метаду. Самастойны пошук адпаведных заданняў прыводзіць да непрымусовага засваення шэрагу інфармацыі.

мацы, так ці інакш звязаных са Слуцкай. Акрамя таго, маюцца 163 адзінкі рукапісных выданняў, дыяфільмаў, фотаздымкаў, аўтографу аўтараў і г.д. 250 выданняў вылучылі ў асобны краязнаўчы фонд на абанемэнце, максімальна наблізіўшы яго да чытача.

Сярод найбольш эфектыўных форм работы ў галіне дзіцячага чытання бібліятэкары развіваюць метадыкі, скіраваныя на развіццё творчага чытання, калі свае ўражанні аб працытанай кнізе дзіця выяўляе ў малюнках, гульнях, тэатралізаваных імпрывізацыях. На гульні-падарожжы «Край цудаў, казак і буслоў» па старонках кнігі Уладзіміра Ягоўдзіка «Сем цудаў Беларусі» пабывалі

прэм'ера якога адбылася падчас Дня адчыненых дзвярэй на калядныя святы, і «Гарбуз і яблынька», які быў падрыхтаваны да сустрэчы з беларускім пісьменнікам Анатолем Экавым.

Летась школы горада ўзялі ўдзел у Майскім Віткаўскім тыдні, што праводзіўся ў сценах дзіцячай бібліятэкі. У рамках гэтага комплекснага мерапрыемства прайшлі:

- прэзентацыі выставы «Жыў на свеце дзед Васіль» – знаёмства з калекцыяй, прысвечанай пісьменніку-земляку;
- «Экскурсія па бібліятэцы з Васем Вяселькіным»;
- агульна праграма «Чытанне ўгола» для першакласнікаў «З меча дзеда Васіля»;
- у гульнітэцы праводзіўся цыкл гульніва-забаўляльных праграм для дашкольнага і малодшых школьнікаў «Вясёлкі Васі Вяселькіна» і інш.

2007 год аб'яўлены ў Беларусі годам дзіцяці і годам Слова Купалы і Коласа. Гэта прымусіла па-новаму паглядзець на праблему дзіцячага чытання. Асаблівую ўвагу бібліятэка звярнула на прапаганду творчасці песняроў беларускай зямлі.

Тыдзень пісьменства і друку «Мы ганарымся родным словам» быў прысвечаны 125-годдзю з дня нараджэння беларускіх песняроў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Да яго былі прымеркаваны мерапрыемствы:

- кніжная выстава «З песень Купалы і Коласа саткана мая Беларусь»;
- літаратурны паядынак «Дзве нашы зоркі – Колас і Купала»;
- конкурс малюнкаў «Беларускую казку малюем разам»;
- сустрэчы з творчымі калектывамі горада «Артыстаў шмат на ўсёй планеце, ды лепшыя артысты – дзеці», «Песні Купалы і Коласа нас навучылі Радзіму любіць»;
- завочнае падарожжа па старонках кнігі «Памяць» «Колас на Слуцчыне»;
- паэтычная хвілінка «О, Слуцчына, ты – сон мой светлакосы»;
- літаратурная вандроўка «Пачытай са мной па-беларуску» і інш.

Ужыцці вельмі важнымі з'яўляюцца маральныя асновы. Менавіта яны складаюць стрыжань патрыятызму, без гэтага прыйшлося б забыцца пра нацыянальны гонар. Духоўна-маральныя каштоўнасці цесна звязаны з патрыятычным выхаваннем чалавека, з якім у сваю чаргу пераклікаецца краязнаўчая дзейнасць. Духоўна-маральнае выхаванне дзяцей сродкамі праваслаўнай літаратуры выліваецца ў адну з цяжкавырашальных

праблем. У многім гэта тлумачыцца малой колькасцю такіх выданняў. Штуршком да актывізацыі духоўнага выхавання юнага чытача, новага погляду на яго стаў артыкул 3 Пагаднення аб супрацоўніцтве паміж Рэспублікай Беларусь і Беларускай Праваслаўнай Царквой, на аснове якога прынята Праграма мер па яго выкананні ў Мінскай вобласці на 2006–2010 гады. На базе раённай праграмы «Дабравест» па духоўна-маральным выхаванні насельніцтва ў дзіцячай бібліятэцы распрацоўваецца штогадовы план мерапрыемстваў «Насустрач дзіцячым сэрцам».

На краязнаўчых выставах «Мая Радзіма – Слуцчына», «Мой родны кут, што Слуцкай названы» размешчана літаратура з выявамі архітэктурных помнікаў нашай мясцовасці, у тым ліку і культурных.

Праводзіцца народныя святы і абрады. Для малодшых школьнікаў у 2006 годзе правялі свята «Яблычны Спас» з гульніва-забаўляльнымі фрагментамі. У 2007 годзе ў бібліятэцы была праведзена акцыя дарэння кнігі «Калядны падарунак», у студзені 2008 года прайшла акцыя «З новай кнігай – у Новы год», у якой удзельнічалі дзеці з усіх школ горада. А закончылася яна Днём адчыненых дзвярэй «Ражство. Незгасальнае святло Веры, Любоў і Надзеі», да якога лялечны тэатр «Бураціна» падрыхтаваў спектакль «Святло Віфліемскай зоркі». З снежня 2007 года па студзень 2008-га доўжыўся творчы конкурс «Навагодняя казка», арганізаваны пры падтрымцы грамадскага аб'яднання «Кніга». На пачатку лютага 2008 года праведзены круглы стол з удзелам старшакласнікаў чатырох агульнаадукацыйных школ і школы-інтэрната «Засвоіць душой добра і любові ідэалы: духоўнасць і інтэлектуальнасць», дзе ад святара дзеці даведліся і пра гісторыю праваслаўя на Слуцчыне. Дыскусія была запісана і транслявалася па раённым радыё.

Мы не падзяляем нашы слаўтасці на свецкія і рэлігійныя, а наадварот, стараемся данесці да школьнікаў гісторыю кожнага з іх, навучыць дзяцей любіць і шанаваць сваю спадчыну. Традыцыйнымі сталі завочныя падарожжы па старонках кнігі «Памяць. Слуцкі раён. Слуцк». Гэта азначае сустрэчы са знакамітымі людзьмі нашага краю, інфармацыйныя замалёўкі пра тую ці іншую падзею з жыцця горада і раёна, больш блізкае знаёмства з культурнымі і гістарычнымі каштоўнасцямі. Акрамя друкаванай інфармацыі дзеці слухаюць апаведы сведкаў падзей, музейных работнікаў, настаўнікаў гісторыі, а таксама робяць экскурсіі па Слуцку, знаёмячыся з помнікамі, вуліцамі і будынкамі свайго горада. Прайшлі вандроўкі «Анастасія Слуцкая – беларуская Жанна д'Арк», «Слуцкі пояс – жамчужына майстэрства», «Слуцкія Афіны» (да 390-годдзя гімназіі), «Святло далёкай зоркі: жыццё Сафіі Слуцкай», «Арляныты зямлі Слуцкай», «Жанчыны ў летапісе горада», «Вязні Слуцкага гета», «Слуцкія сёстры Хатыні», «Маршал К.Г. Жукаў у Слуцку».

Галіна ШАХНОВІЧ,
загадчыца гарадской
дзіцячай бібліятэкі
(Заканчэнне будзе)

Бібліятэка – асяродак нацыянальнай культуры

САВІК – Валашка ў вянку Беларусі

Выбіраючы назву і форму мерапрыемстваў, бібліятэкары ўлічваюць асаблівасці вопыт дзяцей. Тое, што дзеці бачаць вакол сябе, не павінна знікнуць бяследна, каб руіны старога замка не былі для нашых дзяцей аглухлымі развалінамі, а загучалі галасамі стагоддзяў і сталі жывымі сведкамі сярэднявечнай «краіны замкаў». Натуральную для дзяцей цягу да незвычайнага, казачнага бібліятэкары падтрымліваюць расповедамі пра паэтычныя назвы нашай краіны, а ў якасці ілюстрацыйна-гукавога матэрыялу выкарыстоўваюць вершы і праявічныя творы беларускай літаратуры. Падчас падарожжа з кнігай па родным краі бібліятэкары далучаюць дзяцей да роднай мовы, дапамагаюць ім зрабіць крок да ўсведамлення таго, што родная мова – неад'емная частка роднага краю. Разам з праектам «Слуцк – валашка ў вянку Беларусі» ў краязнаўчую работу прыйшлі новыя тэмы: «Царкоўнае краязнаўства», «Мясцовая этнаграфія, тапаніміка», «Мясцовы фальклор», «Складанне генеалагічных дрэваў», «Сустрэчы са знакамітымі людзьмі Слуцчыны», «Літаратурнае Слуцчызнаўства».

Шлях да кнігі пачынаецца з арганізацыі бібліятэчнай працы. Краязнаўчы куток «Мая Радзіма – Слуцчына» ўтрымлівае фонд краязнаўчай літаратуры, краязнаўчую картатэку, выставы літаратуры «Ёсць на зямлі такі куток: мая радзіма – Слуцчына» і інш. Наша бібліятэка змагаецца за пачэснае права насіць імя нашага слаўтага насцяжыка Васіля Віткі. Таму тут знайшлося месца калекцыі, прысвечанай жыццю і творчасці нашага славяна амагара беларускага слова «Сее сонцам свой палетак». Яна складаецца з твораў пісьменніка, выдадзеных у нашай краіне, літаратуры пра яго жыццё, кнігі Васіля Віткі, надрукаваных за мяжой на розных мовах свету, якія нам перадала ў дар сям'я пісьменніка, фотаздымкаў аўтара, падпісаных яго рукой падчас сустрэч з чытачамі ў бібліятэцы і з яго сямейнага альбома. Маецца сістэматызаваны матэрыял з перыядычных выданняў, шэраг аўтарскіх сцэнарыяў да правядзення масавых мерапрыемстваў пра жыццё і творчасць пісьменніка. Адна са старонак мультымедыянага часопіса «Сем цудаў Слуцка», які мы рыхтуем выстаўці на сайт у інтэрнэце сёлета, прысвечаная Васю Вяселькіну.

Выставачная зала бібліятэкі дазваляе адначасова экспа-

наваць 1–2 выставы розных жанраў з дзіцячых устаноў культуры і мастацтва горада і раёна. Для маленькіх афармляюцца выставы, розныя па форме, тэме, мастацкім аздабленні, якія ўлічваюць узроставую псіхалогію дзяцей, і, у першую чаргу, іх памкненне да новых уражанняў. Таму акрамя разнастайнай літаратуры на выставах абавязкова размяшчаюцца розныя вырабы, цацкі, макеты. Для самых маленькіх чытачоў афармляліся:

- выставы-хобі, якія знаёмлілі наведвальнікаў з захапленнямі чытачоў бібліятэкі і іх аднагодкаў («Свет размаляю фарбамі яркімі» – пра навучэнцаў мастацкай школы, «Саломка-чараўніца» – работы Квасыніцкага цэнтра рамёстваў, «Ляплю з пластыліну», «Арыгамі сваімі рукамі» – вырабы, зробленыя дзецьмі на занятках майстар-класа студыі «Вернісаж» у бібліятэцы);
- выставы аднаго аўтара: І. Муравейкі «Няхай сонца не заходзіць», В. Віткі «Сее сонцам свой палетак», Н. Гілевіча «А сама найперш – дзеці»;
- выставы адной кнігі або часопіса: «У гасцях у «Лесавіка», М. Маляўка «Сядзіба або хата з матчынай душой», «Да нас прыехала «Бярозка»»;
- тэматычныя выставы «Словам паэтычным пра матулю», «Зямля – наш касмічны карабель», «Блакiтныя вочы маёй Беларусі»;
- выстава-каляндар «У гасцях у дванаццаці месяцаў», дзе экспанаваліся кнігі беларускіх аўтараў аб порах года;
- выстава-настрой «Навагодні серпанцін» акрамя літаратуры ўтрымлівала зробленыя сваімі рукамі елачныя ўпрыгажэнні з падручных матэрыялаў, карнавальныя маскі, сняжынкi-выцінанкі. Многія вырабы былі падказаны дзецям бабулямі і мелі нацыянальны беларускі каларыт.

Прыступаючы да рэалізацыі праекта, самую пільную ўвагу звярнулі на выяўленне і сістэматызацыю бібліятэчнага фонду краязнаўчай накіраванасці. Метадам суцэльнага прагляду кніг на паліцах выявілі 3 127 экзэмпляраў друкаваных крыніц інфар-

вучні чацвёртага класа з сямі школ горада, і ніводная вандроўка не была падобная на іншую. Разнастайнасць у мерапрыемства ўносілі апаведы дзяцей пра свае ўражанні ад наведвання мясцін, апісаных у творы, загадзя намалёваныя ілюстрацыі да кнігі, разыграныя некаторымі класамі сцэнка-мініяцоры з удзелам Льва Сапегі, Францыска Скарыны, Ефрасініі Полацкай, князя Радзівіла, слуцкіх ткачоў, апрачугых у строі даўніх часоў. Увазе малодшых школьнікаў былі прадстаўлены нізкі адкрытых праглядаў літаратуры «Белавежская пушча», «Святло заступніца Беларусі», «Святло Скарынавых кніг», «Слава слуцкіх паясоў».

На працягу года для чытачоў гарталіся старонкі вуснага часопіса «3 Несцеркам па родным краі», дзе дзеці праз гульні, віктарыны, шматлікія конкурсы знаёмліліся з гісторыяй Вацькаўшчыны.

Стварыць у дзіцячай бібліятэцы творчую, нават казачную атмасферу супрацоўнікі спрабуюць пры дапамозе пастаянных лялечных спектакляў тэатра «Бураціна», самадзейных тэатральных паставак, касцюміраваных парадаў кніжных герояў, узятых з беларускіх народных казак і твораў беларускіх пісьменнікаў. За студзень гэтага года рэпертуар тэатра абагаціўся спектаклямі «Святло Віфліемскай зоркі»,

Старая слуцкая забудова

На кніжнай паліцы ў Пятра Стука сярод навукова-папулярнай і дэдачнай літаратуры па розных галінах ведаў стаяць кнігі Кандрата Крапівы і Якуба Коласа. «Люблю іх, – прызнаецца Пётр Ісакавіч, – сам купляў. Чытаю з задавальненнем. Так пісалі, што па-іншаму, здаецца, і сказаць пра жыццё немагчыма, як яны казалі». Побач з падшыўкай газет на шафе ляжаць савецкія значкі, выдадзеныя за працоўныя дасягненні ў сацсаборніцтвах, у выкананні пяцігадовых планаў. Не беражліва захоўваюцца, як рэліквіі, сярод важных дакументаў, а проста ляжаць, пабяжылі ад часу, акісленыя – і такім чынам характарызуюць свайго ўладальніка як сціплага чалавека, далёкага ад ганарлівасці, самазахавання і славалюбства. Відаць, што не збіраецца ён выхваляцца ўжатымі жыццёвымі вяршынямі і патрабаваннямі пашаны. Але калі задаць нейкія пытанні, напрасіць падзяліцца ўспамінамі, то як шмат можа раскажаць гэты прынцыповы, таленавіты і працавіты праўдалюб з вёскі Межыёва Талачынскага раёна, які так шмат пабачыў і зрабіў за свае пакуль што 68 гадоў!

Не партыя робіць чалавека

Аграном па адукацыі, 30 гадоў працаваў начальнікам участка ў саўгасе. Заўсёды быў лідэрам, займаў перадавыя пазіцыі ў саборніцтвах. Праца была для яго ў жыцці на першым месцы.

Як аўтарытэтнага, працавітага работніка, пастаянна запрашалі ўступіць у кампартыю, але Пётр Ісакавіч адмаўляўся, бо бачыў, што яе шэрагі, яе «элітарнае» асяроддзе не пазбаўлена фармалізму, крывадушніцтва, прыстасавальніцтва. Не хацеў адносіцца да ліку людзей, якія называюцца гучным імем, раскідваюцца ўзнёслымі лозунгамі і ў той жа час мірацца з наяўнасцю сярод сваіх паплечнікаў і бюракратаў, і п'яніц, і нячыстых на руку.

– Памятаю, носіліся дзень і ноч, свету беллага не бачыш, перажываеш за палі, за жывёлу, лазіш па кустах, п'яніц падымаеш, на працу гоніш. А як сход які-небудзь, дык у канцы кажучь: «Усе свабодныя, а членаў партыі папрашу застацца». Яны, бачыце, асаблівыя, у іх нават сакрэты ад іншых, без іх нічога нічога не зробіць, жыццё спыніцца! Неяк прыйшлі да мяне чарговы раз угаворваць, парторг, яшчэ хтосьці там. І так, і гэтак просяць, я адмаўляюся, адмаўляюся, а тады кажу: «Я не супраць уступіць, але гэта занадта вялікі гонар для мяне, лічу, што яшчэ не дарос, не варты таго, каб быць залічаным у партыю». Яны павесалелі, давай мяне супакойваць, з надзеяй, што пагадзюся: «Нічога страшнага, мы ж таксама не ідэальныя!» А я кажу: «Ды гэта я і сам даўно ведаю, што вы не ідэальныя». Ой, якія яны псіханулі! Разварнуліся і пайшлі. І так я ў партыю не ўступіў. Ніколі камуністам не быў, але заўсёды быў чалавекам!

Бязлітасны, але справядлівы крытык

Ніколі Пётр Ісакавіч не маўчаў, калі бачыў нейкія заганы ў іншых людзях, нават калі гэта было начальства. Гаварыў праўду ў вочы, з'едліва высмейваў, нават складаў з гэтай мэтай сатырычныя вершы. Самую дробную недакладнасць у выказваннях, праяву некампетэнтнасці або хітрасці чалавека ён заўважае і гнеўна выкрывае, цытуючы вершы, прыводзячы прыказкі, робячы

Рэзкі, як Крапіва, і мудры, як Колас

Незабыўнае знаёмства з межыёўцам

трапныя параўнанні. А можа і дабрадушна пажартаваць, калі ў поле зроку трапіць не якое-небудзь злоснае шкодніцтва, а проста смешная недарэчнасць.

Напрыклад, аднойчы «падкалоў» свайго сябра, які пісаў дысертацыю. Як вядома, за знешняй навуковай складанасцю і саліднасцю такіх прац часта няма нічога новага – проста пераліванне цытат з пустага ў парожняе, і ў выніку ніякай практычнай карысці для грамадства. Затое для аўтара дысертацыя – навуковае званне, павышэнне зарплаты, павага, салідны сацыяльны статус.

– У яго спыталіся, на якую тэму піша дысертацыю. А я перабіў і адказаў за яго: «О, гэта вельмі сур'ёзная, глабальная тэма!» Заінтрыгаваў так і кажу: «Луценне курынага яйка». Ён мяне тады аблаяў, нязлосна, па-сяброўску, але самае галоўнае, што я аказаўся недалёкім ад ісціны, бо пісаў ён дысертацыю на тэму аддзялення канюшыны ад пустазелля. Гэта рабілі з дапамогай шчотак, а ён прапаноўваў выкарыстоўваць конскі волас. Ну, абараніўся, атрымаў кандыдата навук, малайчына.

Свайм глыбока аналітычным крытычным позіркам Пётр Ісакавіч заўважае такія тонкія асаблівасці паводзін людзей, раскрывае такія матывы іх учынкаў, пра якія іншы чалавек і не здагадаўся б.

– Быў у мяне адзін калега: я начальнік участка, і ён начальнік участка. Я яго заўсёды абганяў па паказчыках. Пазней ён выбіўся ў начальнікі. І неяк праводзілі ўрачыстасць з нагоды юбілею саўгаса. Мой былы супернік на тым мерапрыемстве запрашаў на сцэну заслужаных работнікаў, даваў ім слова. І запрашаў, трэба сказаць, не толькі сапраўды заслужаных, але і розную шантрапу, што невядома адкуль узялася, ніякага ўкладу ў развіццё гаспадаркі не зрабіла. А мяне нават не згадаў, хоць на мерапрыемства я быў запрошаны і ў зале сядзеў. Людзі, якія сядзелі побач са мной, здзіўляліся, пыталіся ў мяне: «Ісакавіч, чаму гэта цябе не выклікалі? Нейкіх вунь, невядома каго, і то на сцэну выводзілі, а цябе...» Ну, што ж, ён знайшоў спосаб адпомсціць мне за свае ранейшыя паражэнні: тады не мог дагнаць мяне ў працы, дык цяпер вырашыў прынізіць, паказаць, што я нічога не варты, што мяне як бы і няма зусім. Ды бог з ім...

Грахі камсамольскай маладосці

За плячамі ў Пятра Ісакавіча не толькі пачэсны працоўны шлях, але і 4 гады турмы. Падрабязна пра той жыццёвы перыяд ён не распавядае, звычай і законы

крымінальнага свету не апісвае – толькі дае маральна-псіхалагічную ацэнку таму, што з ім здарылася:

– Правільна зрабілі, што пасадзілі мяне, было за што. Я пазней усё зразумеў і ўзяўся за галаву, вызваліўся, вярнуўся, закончыў тэхнікум. А за што пасадзілі? Быў у нас у вёсцы адзін самагоншчык, а мы, камсамольцы, вырашылі паказаць сваё геройства і адда-

сант, для якога галоўнае прадаць тавар і грошай адхапіць. А ў нас ёсць некаторыя сем'і, ад якіх іншым разам бралі і па 100 кілаграмаў. Але пры гэтым мы не заяўляем на ўсю краіну, што знайшлі новы спосаб здабычы мёду, або што мы самыя лепшыя пчаляры. Такое заяўляць можа толькі бязграмотны некампетэнтны чалавек ці хітрун, каб пыл у вочы пусціць. Праўду кажучь, што часам курыца, якая знесла яйка, кудаха так, нібыта нарадзіла астэроід! Вунь, нядаўна ў раённай газеце напісалі пра аднаго шалапая, казалі, што ў яго самы лепшы ў Беларусі мёд, а мы, мясцовыя людзі, не купляем яго, бо не разумеем карысці мёду для арганізма, мы, бачыце, не дараслі да таго, каб цаніць яго мёд! Дык хто ён пасля гэтага? Ён не пчаляр, а камерсант, якому галоўнае грошай садраць! А таму карэспандэнту, што пра яго пісаў і што так зняважыў усіх чытачоў, рэкламуючы гэтага прайдзісвета, я патэлефанаваў і сказаў: калі б была такая магчымасць, я б цябе выклікаў на дуэль і страляўся б з табой! Страляўся б!!! Ну проста, здаецца, лупіў бы яго, яго дзіцяне шкоднае, за тое, што такую ерась намалоў!

Стваральнік і фантазёр

На тым месцы, дзе Пётр Ісакавіч пабудаваў дом, раней былі дзікія зараснікі. Цяпер па-гаспадарску дагледжаная сядзіба, у якой выраслі 2 дачкі і сын. Побач з сядзібай гаспадар пасадзіў розныя расліны, дрэвы, выкапаў сажалку.

– Запусціў карасёў. Часам унукі як сядуць з вудамі, як наловяць штук 90, дык я тады іх спыняю, кажу: «Хопіць, навошта столькі, іншы раз таксама захочацца палавіць!» А ў 2000 годзе Пётр Ісакавіч пасадзіў парк. Зараз у ім ужо растуць грыбы.

– Калі садзіў, дык мясцовыя жанчыны, з якімі я яшчэ ў школу разам хадзіў, казалі: «Ці дажывём мы, пакуль гэты парк сапраўдным паркам стане?» Гэта яны, зразумела, мяне мелі на ўвазе, ці я дажыву, ды так далікатна казалі, каб не пакрыўдзіць. А я адказаў: «Не дажывём мы – дажывуць нашыя ўнукі!»

Але заснавальнік парку не толькі дачакаўся грыбоў у ім, а яшчэ і збіраецца рэалізаваць адну рамантычную задумку.

– У 2012 годзе ў нас з жонкай будзе залатое вяселле. Тады збяром усю радню і згуляем гэтае вяселле тут, у парку, пад адкрытым небам.

Жывасць розуму Пятра Ісакавіча і яго творчы погляд на свет уражваюць і натхняюць. Размова з ім узбадзёрае, надае ўпэўненасці. Ад гэтага чалавека перадаюцца энергія, жаданне ісці наперад, не баяцца ніякіх перашкод, ставіць мэты і імкнецца дасягнуць іх.

Сяргей АБРАМОВІЧ

На фота аўтара: Пётр Стук у сваім парку

Традыцыі і сучаснасць

Класіка, сярэднявечча і арт-рок

«Сузор'е» – «Песня пра зубра». Мн., 2008, «Каўчэг»

Знаёмы рок-фэн, так і пазасталі ў незабыўных 1970-х, усё адмахваўся ад «вашаго беларускага псевдо-фолка», ды некай выпадкова пачуў у мяне альбом бярозаўскага гурта «Б:Н»: «А што, і ў Бярозе ўжо так граюць?». Потым я паказаў яму перавыдадзены двайнік «Мясцовага часу», на што ён адрэагаваў: «Няўжо гэта 80-я, Полацк?! А чаму я ніколі не чуў?». Цяпер у ягонай калекцыі каля 40 беларускіх рок-альбомаў, але ўсё не супакоіцца з дакарамі: «Ну добра, сучасныя стылі прадстаўлены ў вашым беларускім року, але я выхаваны на сусветных узорах арт-року – брытанскія «Genesis», «Yes», штатаўскія «Pavlov's Dog», польскія «RSC», чэшскія «Collegium Musicum». Дзе ў вас такое?»

Мо ў адказ на такія папрокі славы беларускі арт-рокавы гурт 1980-х «Сузор'е» знайшоў аднадумцаў і аднавіў на CD маштабную сваю працу – рок-оперу «Песня пра зубра». Прыгадваю свой артыкул пра «Сузор'е» ў першай нашай (з А. Мяльгуем) кнізе «Праз рок-прызму» (New York, 1989): «У пошуках сур'езнага, зацікаўленага слухача «Сузор'е» пайшло нестандартным шляхам, узяўшы за літаснову аб'ёмнага твора помнік высокай духовай культуры беларускага народа – паэму эпохі Адраджэння «Песня пра зубра» Міколы Гусоўскага. Эмацыйна твор прагучаў у перадачы радыё «Беларуская маладзёжная», дзе крытык Сяргей Дубавец асвятляў пытанні гістарычнай памяці і нацыянальнай свядомасці. А калі твор пэўнага калектыву здольны вярнуць чалавеку азначаныя якасці,

дык гэты калектыв чাগосыці варты» (стар. 146).

У «Сузор'я» не адзін такі твор: потым з'явіўся і «Полацкі сшытак». Але спярша была «Песня пра зубра».

Ідэя належыць бас-гітарысту Валянціну Пучынскаму (на жаль, памерламу ўжо). У 1981 годзе ён паказаў калегам свежы том з «Песня пра зубра» ў перакладзе Язэпа Семянона. Музыкі ўзгадваюць, як натхніла іх глыбокая філасофія і высокі стыль твора. Гэта ж мы былі часткай Еўропы!

Быў пачатак 1980-х, калі ідэі нацыянальнага адраджэння ўсё больш турбавалі моладзь, а гурт «Сузор'е» дакарала ў пасіўнасці нават тагачасная прэса (перад тым у іх была ўсяго адна песня на роднай мове – «На шляху дзікіх гусей» (У. Буднік – М. Танк)).

Праца была доўгай, але плённай. Гурт падрыхтаваў некалькі моўных версій твора, якія... так і не выйшлі ў шырокі тыраж. У 2006 годзе «сузорцы», расчараваўшыся ў сваёй дактрыне, нібыта «працуючы ў папулярным жанры, трэба спяваць

на распаўсюджанай мове» (хоць кітайскую так і не вывучылі), адмовіліся і ад рускай, прадставіўшы на фэсце «Амбасовішча» канцэртную версію беларускага варыянта рок-оперы. Аўтарам лібрэта стаў Аляксей Саламаха. Ён і паспрыяў аднаўленню легендарнага твора ў новай студыйнай якасці, а дыск у рэшце рэшт выдала фірма «Каўчэг».

Жанр оперы вызначаецца пэўнай структурай: уступ, уверцюра, сольныя партыі (арыі, рэчытатывы, вакальныя ансамблі, хоры)... Усё гэта ёсць і ў рок-оперы «Сузор'я»: харавая кампазіцыя «Excitit Arbitrium Res», інструментальная «Інтрадукцыя» з магутным гучаннем. А ў рэчытатыве «Ліст да каралевы Боны» наш сярэднявечны продак Мікола Гусоўскі выказвае думкі сучаснікаў да манаршай асобы, у якіх не толькі расповед пра ідэю «Песні пра зубра», але і падказкі актуальнай палітычнай слушнасці.

У кампазіцыях «Бойка быкоў» і «Зубр» пануе велічны спеў Нэлі Дзянісавай і Андрэя Казлоўскага. Класічны саўнд «Сузор'я» стаў надзвычай актуальным,

калі тупыя FM-фарматы спарадзілі цікавасць да багатай поліфаніі электронных інструментаў, хард-рокавай рытмікцы, скразных гітарных сола, якія панавалі ў часы росквіту арт-року.

У кампазіцыі «Панна Марыя» выкарыстаны пераклад з лаціны, зроблены славунай паэткай беларускай эміграцыі Наталляй Арсенневай. Важкага эмацыйнага ўздзеяння дасягае запрошаны на запіс хор, а гімн «Родны мой край», бадай, ці не найярчэйшы фрагмент палатна. І калі вас насцярожае тут дэвальвацыя рознымі песенькамі пра «родную сторону» святога чалавечага пачуцця адданасці роднаму краю, дык супакойцеся. «Сузорцам» удалося стварыць шчыры гімн зямлі, на якой выраслі, блукалі, але ўсё ж адшукалі зноў у сваіх душах.

Сюжэтаўтваральная драматургія рок-оперы разгортаецца ў кампазіцыі «Паляванне»: размеркаваны рытм – як стук магутнага сэрца, што б'ецца ў неадольнай празе жыцця. Але... Хітрамудрыя паляўнічыя ведаюць, калі і куды біць, каб пазбавіць жыцця валадара Белавежскай пушчы. І нават звер у свае апошнія імгненні бачыць перад смерцю родную дуброву...

Колькі сімвалізму, якім «Сузор'е» следам за вялікім М. Гусоўскім намагаецца асэнсаваць сутнасць жыццёвых мэтай і трываласць арвенціраў. А галоўная тэма кампазіцыі А. Несцяровіча (клавішныя) і А. Казлоўскага (гітара) «Сумленне і розум» – вера ў найлепшыя якасці чалавека, у ягонае высокае прызначэнне. Твор вылучаецца разнастайнасцю рытмічнага малюнка, поліфанічнасцю аранжыровак, характэрных для класічных узораў арт-року.

25 гадоў ішоў да масавага слухача гэты неардынарны твор. Неспрыяльнымі былі час, людзі навакольныя і сама свядомасць музыкаў. Але ён выжыў, перамог перашкоды лёсу.

Вітаўт **МАРТЫНЕНКА**, музычны крытык

Вялікі чалавек Сусвету

Больш за стагоддзе імя гэтага чалавека карыстаецца павагай ва ўсім свеце. Нядаўна сусветная грамадскасць адзначыла 175-годдзе з дня яго нараджэння.

Гэта – Альфрэд Бернхард Нобель, які пабачыў свет 21 кастрычніка 1833 года ў Стакгольме. Бацька яго, Эмануэль, у пошуках заробку выехаў са Швецыі спачатку ў Фінляндыю, затым – у Санкт-Пецярбург, дзе досыць актыўна заняўся прадпрымальніцкай дзейнасцю. У 1842 годзе, калі Альфрэду Нобелю было 9 гадоў, у Санкт-Пецярбург пераехала ўся іхняя сям'я. Ужо ў тыя гады малы хлопчык імкнуўся да ведаў, асабліва да хіміі.

Бацька яго заснаваў у Санкт-Пецярбургу кампанію, якая выпускала галоўным чынам машыны і дэталі для парашодаў. Калі ж кампанія пачала перажываць эканамічны крызіс, Альфрэд з бацькамі вярнуўся ў Швецыю.

Усё жыццё Альфрэд Нобель паступова і настойліва ішоў да сваіх вынаходніцтваў. Ва ўсім свеце ім было заснавана больш за 90 прадпрыемстваў па выпуску выбуховых рэчываў. Вынаходніцтва дазволіла ажыццявіць такія захапляючыя праекты, як пракладка Альпійскага тунеля на Сен-Гатардскай чыгунцы, пракладка чыгуначнага палатна праз горы Сьера-Невада ў ЗША, расчыстка рэчышча Дуная ў раёне жалезных варт і іншае.

Лявон **ЦЕЛЕШ**, г. Дзяржынск

Апошнія гады жыцця гэты выдатны чалавек правёў на сваёй віле ў Сан-Рэмо, на беразе Міжземнага мора, дзе ён пабудаваў невялічкую хімічную лабараторыю, у якой працягваў працаваць. Ніколі Альфрэд Нобель ні піў, ні курыў і да канца жыцця збярог ясны розум. Усю сваю немалую маёмасць ён скіраваў на высякародныя мірныя мэты.

І пашана нам, беларусам, што лаўрэатамі Нобелеўскай прэміі з'яўляецца шмат тых, хто нарадзіўся на Беларусі або карані радаводу з нашай зямлі.

«Сузор'е» пачатку 2000-х гадоў

«Хата, у якой нарадзіўся»

Малюнак **Васіля БЫКАВА**

Упрыгожыць зямлю

Ёсць у нашых краях мясціны, якія нагадваюць казачныя сюжэты. Давялося мне нядаўна непадалёк ад Мінска пабыць у адным такім кутку казачнай прыгажосці, дзе пануюць разнастайнасць кветак, экзатычных дрэваў ды кустоў, шматгалоссе птушак. І вачам сваім не паверыў...

Агледзеўся, пабачыў шылду: «Рэспубліканскае навучальна-даследнае прадпрыемства "Шчомысліца" Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта». Гэта куточак прыгажосці, адкуль па ўсёй краіне развоззяць саджанцы розных раслінаў: жывуч-

ка паўзучая, гваздзікі пёрыстыя, лілейнік, эхінацея, беларускі монак... Тут з вялікаю ўвагаю і веданнем справы выводзяць ды песьцяць новыя віды кветак і дрэваў. Таму і едуць сюды арганізацыі, якія займаюцца азеляненнем сталіцы ды іншых населеных пунктаў Беларусі, гаспадары дамоў ды катэджаў – прыкупіць што для сябе, а часцяком – прыходзяць, каб проста паглядзець на пры-

гажосць, падыхаць водарам раслінаў, паслухаць спеў птушак. У гэтым жывым музеі душа адпачывае і з'яўляецца жаданне мацней любіць і шанаваць сваю зямлю.

Прырода стварыла прыгажосць, а чалавек уносіць свае карэкціроўкі – нібыта вышывае на ёй свае ўзоры. З вялікай любоўю пра сваю працу расказаў мне дырэктар філіяла БДУ Сяргей Анатольевіч Чайкун і ягоны намеснік аграном-батанік Дзмітрый Віктаравіч Калбанаў. Ужо трыццаць пяць гадоў пра-

цуе тут Ганна Іваннаўна Дуброва, цяпер яна галоўны аграном. Калі яна ідзе па дзялянках, здаецца, кветкі вітаюць яе паклонам.

Страў я тут і брыгаду працавітых жанчынаў. Праз іх рукі за тыдзень праходзяць сотні і тысячы кветак, якія называюць не інакш, як "нашы прыгажуні" і "нашы харашухі". Хоць і цяжкая праца ў Наталлі Івакінай, Галіны Паповай, Зінаіды Бурай і Ганны Сляжук – перасадка, праполка – але, дзелячы радасць і горычы, жанчыны спяваюць. А мужчыны – Сямён Пічыц і Міхаіл Шмарлоўскі – больш працуюць з дрэвамі, дзякуючы ім шумяць лісцем клёны, ліпы, рабіны, каштаны і бэз.

На доследны ўчастак БДУ прыходзяць на практыку студэнты мінскіх навучальных устаноў, сюды пасля заканчэння навучання прыходзяць працаваць маладыя спецыялісты. Сярод іх – аграном-кветкавод Юрась Дашкевіч. Не ўсё яшчэ атрымаваецца ў юнака дасканала, але ёсць галоўнае – любоў да сваёй зямлі і жаданне зрабіць яе лепшаю.

Працуюць тут людзі, для якіх мастацтва – у вырошчванні кветак, кустоў і дрэваў, ва ўпрыгожванні роднага краю.

Мікола КОТАЎ,
пазаштатны карэспандэнт «КГ»

На фота аўтара: Дз. Калбанаў; Г. Дуброва; Н. Івакіна, Г. Папова, З. Бурая і Г. Сляжук

Азбука бяспекі

Вашы дзеянні пры пажары

1. Аб узнікненні пажару неадкладна паведаміце ў пажарную ахову па тэлефоне 101. Назавіце вуліцу, нумар дома, паверх, дзе адбыўся пажар, што гарыць, наяўнасць людзей. Паведаміце, хто звоніць, назавіце нумар свайго тэлефона.

2. Пакідайце памяшканне, калі адчулі пах дыму. Пры магчымасці, намачыце вадой любую тканіну і прыкрыйце ёю рот і нос.

3. Калі пажар распаўсюджваецца ў памяшканні, не адчыняйце вокны і дзверы: свежае паветра і скрызьяк узмоцняць полымя.

4. Калі лесвічная пляцоўка ў агні і дыме, знаходзьцеся каля акна або выйдзіце на балкон.

5. Калі агонь бушуе ў калідоры, шчыльна зачыніце дзверы, забіце ўсе шчыліны мокрымі анучамі, завесьце дзверы коўдрамі або паліто.

6. Калі ж пажар невялікі, то паспрабуйце прыкрыць полымя зверху чым-небудзь (коўдрай, дыванком, паліто) і затым залівайце вадой. Не выцягвайце з агню падпаленыя прадметы: гэта толькі спрыяе распаўсюджванню пажару. Тушыце вадой або пяском пачынайце ад бакоў, рухаючыся да цэнтра.

7. У выпадку ўзгарання мэблі трэба быць асабліва асцярожным, паколькі сучасная мэбля, зробленая з сінтэтычных матэрыялаў, вельмі таксічная пры ўзгаранні. Не трэба ставіць падпаленую мэблю на балкон, паколькі свежае паветра толькі павялічыць гарэнне. Не спрабуйце самастойна патушыць загаранне, калі агонь ужо вялікі. У такім выпадку неадкладна пакідайце кватэру і выклікайце пажарных.

І галоўнае – не панікуйце. Пазбегнуць небяспекі лягчэй, калі дзейнічаць спакойна і разумна.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 41

Уздоўж. 1. Глэшоў. 3. Генрык. 8. Калмык. 9. Райнес. 12. Іван. 13. Камітэт. 14. Карл. 17. Парыж. 18. Франс. 19. Там. 20. Ежа. 23. Рабін. 24. Анвар. 30. Эпік. 31. Менахем. 32. Алан. 35. Арафат. 36. Рэкорд. 37. Асвета. 38. Медаль.

Упоперак. 1. Граніт. 2. Осла. 4. Еўня. 5. Кароль. 6. Быкаў. 7. Жарэс. 8. Квазар. 10. Сланне. 11. Пік. 15. Дынаміт. 16. Пружаны. 21. Капіца. 22. Даклад. 25. Зэльва. 26. Метад. 27. Ман. 28. Перэс. 29. Анхель. 33. Вант. 34. Поле.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

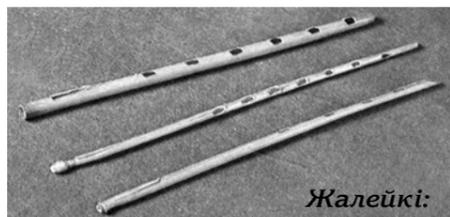
(Пачатак у № 1 за 2003 г.)

ЖАЛЕЗНЫ ВЕК – пасля каменнага і бронзавага вякоў апошняя археалагічная эпоха ў гісторыі чалавецтва, калі пачала пашырацца металургія жалеза і выраб з яго прылад і зброі (артыкул на гэтую тэму, калі ўлічыць многія акалічнасці, можа быць вельмі працягла, таму мы пададзім яго эскізна, адсылаючы чытачоў да розных гістарычных прац і энцыклапедыяў. – «КГ»).

На землях Беларусі жалезны век пачаўся ў канцы VII–VI стст. да н.э. і працягваўся да канца VIII–IX стст. Каб ўявіць тую эпоху, трэба азнаёміцца з паняццем *мілаградскай і паморскай культур, селішчаў і гарадзішчаў, зарубінецкай культуры, штрыхавой керамікі культуры, днепра-дзвінскай культуры, пражскай культуры, банцарайскай культуры*. Калі чытач азнаёміцца з гэтымі паняццямі-азначэннямі, то больш ярка зразумее, як у нашых краях з'яўляліся такія плямняныя аб'яднанні, як *кывічы, дрыгавічы, радзімічы*. Адпаведна, у выні-

ку, веды па краязнаўстве толькі пашырацца.

ЖАЛЕЙКА (дудка, ражок, пішчык, чаротка) – даўні беларускі народны духавы язычковы інструмент. На аснове мясцовых уласцівацей адрознівалася матэрыялам (дрэва, саломіна, гусінае пяро, чарот, рог), колькасцю адтулін, адсутнасцю або наяўнасцю раструбу, прынцыпамі вырабу і мадэлявання язычка (нарэзаны ці прывязаны). Гучанне моцнае, рэзкае. Ігралі на жалейцы сола і ў ансамблі са скрыпкай, цымбаламі, гармонікам паасобку ці ў розных камбінацыях, часамі дадаваўся і так званы турэцкі барабан. Жалеечнікі

Жалейкі:

выконвалі песенныя і танцавальныя мелодыі, вясельныя маршы. Былі і журботныя пастухоўскія найгрышы.

Жалейка часта ўпамінаецца ў беларускім фальклоры і ў прафесійнай паэзіі. У XIX ст. яе ўшанаванне патрапіла на старонкі «Тараса на Парнасе», а на пачатку XX ст. яе ўславіў назвай свайго першага зборніка паэзіі Янка Купала.

ЖАЛГОЎСКИ ЭДВАРД (псеўданім Антоні Сава; 1816, Вілейскі раён – 1864) – польскі паэт рэвалюцыйна-дэмакратычнага накірунку, філосаф. Вучыўся ў Дэрпцікім (Тартускім) універсітэце, быў зняволены за ўдзел у падрыхтоўцы да антыцарскага паўстання. З 1860-га – за мяжой. Там наладзіў кантакты з эмігрантамі, у тым ліку і з А. Герцэнам. Пісаў антыпрыгонніцкія

«драматычныя фантазіі», антыклерыкальныя паэмы, біяграфічна-этычныя нарысы. Як адзначае адзін з даследчыкаў ягонага жыцця і дзейнасці А. Мальдзіс, «з абурэннем пісаў пра галечу беларускіх сялян, свярджайце права беларускага народа на сваю літаратуру, станоўча апаніў "Ідылю" В. Дуніна-Марцінкевіча, перапісаўся з А. Вярыгам-Дарэўскім» (А. Вярыга-Дарэўскі, 1816–1884; беларускі пісьменнік-дэмакрат, першы пераклад на беларускую мову паэму «Конрад Валенрод» А. Міцкевіча. I сам пісаў па-беларуску, але, на жаль, гэтыя творы не адшуканыя. Па-польску выдаў «Гутарку пра сваяка» (1858) пад псеўданімам Беларуска Дуда.)

чаротка і пішчалкі; дудка язычковая (справа)

